

Потпуковник ХАШИМ ЕФЕНДИЋ

РАЗВОЈ ТАКТИКЕ АРТИЉЕРИЈЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Зарађене стране ушле су у Први светски рат са разноликим гледиштима о употреби артиљерије. Те разлике биле су највеће између Француза и Немаца, док су гледишта у осталим војскама била приближно иста, уз сразмерно мале разлике.

Француска војна доктрина карактерисала се тежњом за вођењем „офанзиве по сваку цену“ („offensive à outrance“), у којој би маневар имао предимство над ватром, а ватра имала само да подржава напад.

Из овакве, искључиво офанзивне доктрине, која је потцењивала не само значај ватре, већ и значај одбране уопште, резултирала су и тактичка гледишта о употреби артиљерије. Пре свега, артиљерија је имала улогу да подржава напад пешадије, а не да га и припреми, тако да се сматрало да артиљериска припрема напада није неопходно потребна. Борба са непријатељском артиљеријом имала је другостепену важност и то само у оној мери колико би било неопходно потребно да се олакша напад пешадије. Према томе, артиљерија је имала основни задатак да неутралише непријатељску пешадију (у условима маневарског ратовања). За такав задатак била је потребна лака пољска брзометна артиљерија, чему је француски пољски топ 75 мм у потпуности одговарао, те се нека већа потреба за тешком артиљеријом није ни осећала. Француска војска ушла је у рат са свега 7% тешке артиљерије.

Пошто се тада рачунало да пољска батерија може ефикасно да неутралише циљеве на фронту од 200 м, и да ће корпус нападати просечно на 6 км фронта, сматрало се да концентрација ватре више батерија није потребна и да ће за извршење тога задатка корпусу бити довољно 30 батерија (30 батерија \times 200 м = 6.000 м).

Као што се види, основна карактеристика тактике француске артиљерије састојала се у истицању подршке напада пешадије, при чему је лака пољска артиљерија имала одлучујућу улогу.

Немачка војна доктрина, иако је по својој природи била агресивна и сматрала једино напад као решавајући вид борбе, није била тако екстремна као француска. Немци су боље искористили искуства из Руско-јапанског и Балканског рата и реалније оценили значај ватре, фортификације и комбинације офанзивних и дефанзивних дејстава. Због свега тога Немци су сматрали да напад пешадије мора бити и припремљен и подржан јаком ватром. То значи да је немачка артиљерија имала задатак да припрема и подржава напад пешадије. Битка је имала да отпочне систематском борбом са непри-

јатељском артиљеријом, у чему је тешка артиљерија (која је имала већи домет од лаке артиљерије) имала главну улогу. После тога вршена је припрема напада дејством целокупне артиљерије, а затим се прелазило на подршку напада, док је у току самог напада лака артиљерија имала главну улогу у непосредној подршци пешадије (због брзометности и веће покретљивости). Немци су имали знатно већи проценат тешке артиљерије (око 25%) не само због појачања ватрене моћи оперативне војске (калибри 105 — 150 мм), већ и због савлађивања француско-белгичких тврђава (калибри 210 — 420 мм).

Према томе, тактика немачке артиљерије огледала се у томе што је припрему напада вршила лака и тешка артиљерија, при чему је тешка артиљерија имала главну улогу у борби с непријатељском артиљеријом, а лака у подршци напада пешадије.

Аустриска артиљерија ушла је у рат са истим гледиштима као и немачка, али са знатно слабијим материјалним могућностима.

Руска артиљерија, користећи у пуној мери своја искуства из Руско-јапанског рата, ступила је у рат са гледиштима која су одговарала немачкој доктрини, сем у погледу тешке артиљерије. Иако је у руској војсци правилно оцењен значај тешке артиљерије, она се, углавном, због техничке заосталости земље, није могла развити у потребној мери, тако да је ушла у рат са свега 3,5% тешке артиљерије. Због тога је лака артиљерија имала главну улогу не само у припреми и подршци напада пешадије, већ и у борби с непријатељском артиљеријом.

Италија је ушла у рат 23 маја 1915 године, у времену кад се на Западном фронту водио позициски рат (рововска војна) и кад су већ постојала богата искуства из првог периода рата. Због тога су основне карактеристике у тактици италијанске артиљерије биле: напад се припрема јаком артиљериском ватром, а главну улогу у подршци напада има лака пољска и брдска артиљерија. Иако је улога тешке артиљерије била правилно оцењена, ипак је Италија, због техничке заосталости, ушла у рат само са око 5% тешке артиљерије.

Као што се види, једино се тактика употребе француске артиљерије битно разликовала од осталих зараћених држава (углавном, због офанзивне мистике њене доктрине), док су гледишта других војска о употреби артиљерије у мањој или већој мери одговарала реалним условима.

Први период рата (1914)

На Западном фронту, у другој половини августа, у току „граничне битке“ између француске и немачке војске, дошло је у пуној мери до судара различитих тактичких гледишта о употреби артиљерије. Французи су били изненађени силином и ефикасношћу немачке ватре свих видова наоружања, а нарочито ватром митраљеза и тешке артиљерије. Још на маршу француска пешадија често је била изненађена даљном ватром немачке тешке артиљерије, коју француска пољска артиљерија — због недовољног домета — није могла да туче, нити да је омета у њеном дејству. Француска пешадија, која се брзо развијала и прелазила у напад, не чекајући, а често и не тражећи од артиљерије припрему напада, јуришала је на готово нетакнуту

немачку одбрану, али се често морала повлачити после претрпљених великих губитака. С друге стране, француска пољска артиљерија, због брзине покрета своје пешадије и слабе организације везе између пешадије и артиљерије, као и због дејства немачке тешке артиљерије, није могла да пружа ефикасну подршку својој пешадији. Илузије о офанзиви по сваку цену попане су у овој бици, а у вези с тим дошло је до битних промена у тактици француске артиљерије. Тако је већ у инструкцији француске Врховне команде од 24 августа 1914 године било предвиђено да пешадија не сме кренути у напад пре но што артиљерија изврши припрему напада.

У току септембра 1914 године француска војска прешла је у противофанзиву на Марни. У овој противофанзиви француска пољска артиљерија солидно је припремала напад и подржавала своју пешадију, а Немцима нанела осетне губитке, јер је њихова тешка артиљерија знатним делом била заостала, а снабдевање муницијом било им је отежано. И на оним деловима фронта где су Французи били у одбрани, Немци су, такође, осетили квалитативну надмоћност француског пољског топа 75 мм (већа брзост и тачност) над својим топом 77 мм. Та надмоћност дошла је до потпуног изражаја 10 септембра код Ла Во Мари када су Французи снажном ватром целокупне артиљерије 6 корпуса потпуно укочили јак напад Пете немачке армије.

После битке на Марни, због све веће оскудице артиљериске муниције и опште исцрпљености трупа, почев од 15 новембра 1914 године, фронт се постепено стабилизовао и борбе су за извесно време престале. Противници су почели да се утврђују и ускоро се на целом фронту, од Швајцарске до мора, прешло у позициски рат.

Период маневарског рата на Западном фронту у току 1914 године, у погледу тактике артиљерије, показао је, углавном, следеће:

— артприпрема напада постала је неопходна; бранилац је могао брзо да организује своју ватру, да се укопа у најпотребнијој мери и да постави препреке, тако да се на такву одбрану није могло нападати, а да се напад претходно не припреми јаком артиљериском ватром;

— борба с непријатељском артиљеријом није се могла занемарити и требало ју је водити нарочито онда кад је непријатељска артиљерија спречавала рад сопствене пешадије;

— значај тешке артиљерије порастао је утолико више уколико је непријатељ успео да одбрану јаче организује у фортификациском погледу; пољска артиљерија није била довољно ефикасна против утврђења, а због малог домета није могла успешно да врши ни контрабатирање;

— моћ артиљерије зависи, поред осталог, од расположиве количине муниције. Пошто ниједна зараћена страна није рачунала са дужим трајањем рата, биле су припремљене мале количине муниције (Французи су имали свега 1.300 метака за пољски топ, а Немци 800) тако да је крајем 1914 дошло до потпуне стабилизације фронта, тим пре што се индустријска мобилизација тек тада почела остваривати.

На Источном фронту, у операцијама у Источној Прусској, Пољској и Галицији, дошло се до истих искустава као и на Западу, само што је значај немачке тешке артиљерије овде био још већи него на Западу, јер су Руси имали врло мало тешке артиљерије. И на Источном фронту дошло је до ста-

билизације фронта, али не у тако оштрој форми као на Западу. Криза у муницији била је нарочито велика у руској војсци.

Други период рата (1915 — 1917)

То је период позиционог ратовања на свим фронтovima, где непрекидност фронта омогућава само пробој као једини облик напада, тако да су сва интелектуална и материјална напрезања зараћених страна била усмерена на то како да се изврши, односно спречи пробој.

Да би пешадија могла кренути у напад на утврђени фронт, било је потребно да се претходно поруше жичне препреке (које су на појединим деловима Западног фронта биле дубоке 15 — 16 м), дезорганизује непријатељски ватрени систем, поруше фортификациски објекти из којих дејствују ватрена средства и да се непријатељу онемогући осматрање и командовање. Каква је средства за тај циљ имао нападач 1915 године? Основно средство за то била је само артиљерија (тенкова још није било, а авијација се тек развијала); међутим, у тадашњим условима артиљерија није могла да уништи утврђени положај за неколико часова, већ јој је за то било потребно неколико дана (изузев кад је бранилац био знатно слабији). Али, с друге стране, дуготрајна артприпрема искључује изненађење и омогућава браниоцу да доведе резерве на угрожени део фронта и да спречи пробој. Међутим, Французи и Енглези нису довољно уочили ову негативну страну дуготрајне артприпреме, јер су сматрали најбитнијим да се непријатељски фронт артиљериском припремом (без обзира колико ће трајати) тако сломи да пешадија брзо и, такорећи, без губитака може да га пробије, да би операција одмах после тога добила маневарски карактер.

Иако су у току 1915 г. Немци пренели тежиште својих офанзивних дејстава на Источни фронт, они су, ипак, оставили довољно јаке снаге и за одбрану на Западном фронту, где су после првих англо-француских напада, у другој половини 1915 г., организовали одбрану и по дубини и на 5 — 6 км иза првог положаја израдили други положај.

1915 године Французи су извели офанзиву већег обима у Шампањи. Пошто нису имали довољно брзометне тешке артиљерије, довукли су на фронт тешку спорометну и слабо покретљиву артиљерију из обалских и сувоземних утврђења. У артиљериској припреми која је трајала три дана артиљерија је: рушила жичне препреке, рушила ровове, саобраћајнице, митраљеске заклоне и осматрачнице и уништавала живу силу у њима (све само на првом немачком положају), и водила је борбу с немачком артиљеријом.

Иако је без већих губитака пробила први немачки положај, француска пешадија је застала пред другим положајем, који су благовремено поселе немачке резерве, а немачка тешка артиљерија (која је све више пристизала на фронт пробоја) наносила јој је осетне губитке. Пошто су Французи изгубили неколико дана чекајући да се сва њихова артиљерија премести на нове ватрене положаје, а Немци за то време знатно ојачали своје резерве, офанзива је обустављена после огорчених борби у месту. Том приликом Немци су привипут у већој мери и са успехом применили непокретну запречну ватру.

После ове офанзиве (у којој је била остварена густина од 56 оруђа на 1 км фронта) Французи су дошли до закључка да је за пробој фронта, у погледу употребе артиљерије, потребно предузети следеће:

— израдити већу количину брзометне тешке артиљерије која ће својим већим дометом омогућити да се успешно врши контрабатирање и тучење непријатеља у дубини, а својом већом покретљивошћу омогућити брже премештање у току напада;

— организовати бољу везу између пешадије и артиљерије и продирање пешадије у дубину штитити покретном ватреном завесом („бараж рудан“ — сада ватрени вал);

— побољшати методе гађања артиљерије и тако убрзати артприпрему.

Карактеристично је да је у овој офанзиви рушење и уништење претстављало највећи део артиљериских задатака у артприпреми и да је било врло мало неутралисања. А кад се томе дода споретност већег дела тешке артиљерије и још неусавршени методи гађања, онда се види због чега је артприпрема дуго трајала.

2 маја 1915 године Немци су извршили пробој руског фронта код Горлице на ширини 35 км. Густина немачке артиљерије била је 31 оруђе на 1 км фронта (тј. највећа густина артиљерије која је забележена у току овог рата на Источном фронту). Однос немачке артиљерије према руској био је 6 : 1, а у тешкој артиљерији 40 : 1; сем тога, руска артиљерија располагала је у то време са врло мало муниције (према извесним подацима батерије су дневно могле да утроше само десет зрна). У току немачке артприпреме, која је трајала један дан, углавном су рушени ровови и препреке и уништавана жива сила и артиљерија. Пробој је успешно извршен и брзо прерастао у велику офанзиву, тако да су Руси морали да напусте Пољску. Један од основних узрока руског пораза био је недостатак муниције.

Тактика италијанске артиљерије у артприпреми била је, углавном, иста као и на Западном фронту, с тим што су гађања за рушење била неопходна због фортификациских објеката који су били израђени у камену (Алпе и крш у зони Соче) и што у планинским условима нарочито значај добијају оруђа са вертикалном путањом; због тога су Италијани већ 1915 г. отпочели са изградом рововских оруђа (минобацача) у већем обиму.

У току 1916 г. Немци су поново пренели тежиште на Западни фронт и предузели офанзиву на Верден. У артприпреми, која је трајала десет часова, густина артиљерије износила је око 90 оруђа на км фронта. Врло јака, а релативно кратка артприпрема, постигнута је благодарећи великом проценту брзометне тешке артиљерије (око 60% од укупног броја артиљериских оруђа), знатној количини муниције и побољшаној техници гађања. У артприпреми вршено је рушење ровова, осматрачница и командних места и уништавање непријатеља у њима; рушење препрека; неутралисање артиљерије и резерви; спречавање саобраћаја на комуникацијама. Као што се види, дејство артиљерије било је уперено на знатно већи број циљева него у Шампањи 1915 г. и са тежиштем на рушењу фортификациских објеката и уништењу живе силе. Немачка пешадија је, после овакве артприпреме, готово без губитака пробила први француски положај, али је заустављена у тактичкој дубини, зато што артиљерија више није могла ефикасно да је подржава, јер је вршила премештање које је дуго трајало. Пошто су француске

резерве брзо пристигле, остали су без успеха сви доцнији покушаји Немаца да прошире пробој. У овој одбранбеној бици Французи су широко примењивали непокретну запречну ватру, а у мањој мери и концентрације ватре. Њихова дивизијска артиљерија била је често ојачавана са неколико пољских артиљериских пукова 75 мм и дивизионима 105 — 155 мм. У почетку пољска артиљерија већим делом придавана је пешадиским пуковима, а доцније, за непосредну подршку пешадије формирала се у групе које су биле под командом команданта дивизијске артиљерије; остала артиљерија у дивизији формирала је групу за заједничко дејство, такође под командом команданта дивизијске артиљерије. Пошто је дивизији придавана знатна количина артиљерије, после борби код Вердена, дошло је до формирања посебних штабова дивизијске артиљерије и до централизације у командовању артиљеријом. Тада је корпусна артиљерија имала основни задатак да врши контрабатирање и даљна гађања (спречавање саобраћаја и неутралисање резерви), а команданти корпусне артиљерије обједињавали су рад корпусне артиљерије и дивизијских артиљерија (доцније су прешли на потпуно сасређено командовање целокупном артиљеријом у корпусу).

1 јула 1916 године Французи и Енглези предузели су офанзиву на Соми са циљем да пробију немачки фронт и ослабе њихов притисак код Вердена. У том циљу Французи су организовали врло јаку артприпрему, али, пошто још увек нису имали довољно брзометне тешке артиљерије, морали су да употребе и велики број оруђа спорометне тешке артиљерије. Због тога и тежње да се немачки фронт уништи артиљеријом, артприпрема је трајала седам дана.

У артприпреми на Соми густина англо-француске артиљерије варијала је у току офанзиве од 90 до 125 оруђа на км фронта. У нападу 3 септембра 1916 године састав артиљерије Десете француске армије био је 550 лаких топова, 1.200 рововских оруђа и 650 тешких оруђа, од којих 130 оруђа калибра преко 240 мм.

У артприпреми тучен је први и други немачки положај. Пољска артиљерија уништавала је живу силу и ватрена средства у рововима, тешка артиљерија уништавала је батерије, осматрачнице и удаљене препреке и неутралисала резерве, а рововска оруђа рушила су ближе препреке и ровове. Артприпрема била је тако јака да су се неке немачке пешадиске јединице на првом положају морале сменити још пре почетка француског јуриша, али је њено дуго трајање омогућило Немцима да привуку своје резерве. Подршка напада пешадије вршена је ватреним валом до крајњег домета артиљерије са њених основних ватрених положаја. Ватрени вал био је организован тако да се по унапред предвиђеном временском распореду померао са линије на линију, које су биле на отстојању 100 — 200 м. Такав метод ватре омогућио је француској пешадији да без већих губитака пробије први немачки положај и да продре до последње линије ватреног вала, где је застала чекајући да се артиљерија премести на нове положаје и поновно припреми напад. Међутим, тај застој, који је трајао неколико дана, омогућио је Немцима да са резервама организују солидну одбрану, тако да су Французи били принуђени да поново врше артприпрему напада, само сада под тежим условима, пошто су немачке снаге (нарочито артиљерија) у зони про-

боја у то време биле знатно ојачане. Због тога је даље продужење напада постојало све теже тако да се француска офанзива коначно угасила.

Према томе, пробој фронта у тадашњим условима на Западном фронту није могао довести до оперативног или стратегиског успеха због тога што је дугом артиљеријском откривањем отсек пробоја, тако да је бранилац могао благовремено да привуче резерве, што је темпо напада био сувише спор, јер није био решен проблем брзог премештања артиљерије и што тактички успех није могао да прерасте у оперативни пошто није било брзих јединица за експлоатацију пробоја.

У току 1916 године дошло је до следећих промена у погледу дејства артиљерије:

— веза између пешадије и артиљерије побољшана је; на Соми су први пут у већој мери коришћени истакнута артиљериски осматрачи који су се кретали у стрељачком строју пешадије, али је у тадашњим условима њихов утицај био још мали, јер су са батеријама имали само сигналну (помоћу ракета) и несигурну телефонску везу због дејства непријатељске ватре, а радиовеза још није постојала;

— авијација врши извиђање циљева и коректуру артиљериске ватре, што омогућава артиљерији да тачном ватром туче и оне циљеве које не види са земаљских осматрачница, а то је и имало нарочити значај у контрабатирању;

— средства артиљериског инструменталног извиђања (која се од 1916 појављују у већој мери и све више усавршавају) омогућавају артиљерији већу ефикасност у контрабатирању;

— рововска оруђа израђује се у великој мери; та оруђа малог калибра први пут улазе у органски састав пешадије, која доцније добија и праће топове 37 мм.

Међутим, проблем брзог премештања артиљерије није решен ни до краја рата, првенствено због слабе транспортне моћи превозних средстава за вучу артиљерије (нарочито тешке) преко бојишта изрованог левцима артиљериских зрна и дугог времена које је артиљерији било потребно за поновно успостављање телефонских веза (јер радиовеза није постојала), као и времена потребног за поновну припрему гађања.

Због знатно мањих материјалних средстава тактика артиљерије на Источном фронту имала је други карактер. У току 1916 године руска војска није располагала довољном количином муниције за офанзиву већег обима. Међутим, и поред ограничене количине муниције, генерал Брусиллов успео је да пробије аустриски фронт у Галицији, тако да је тек интервенцијом немачких резерви била заустављена велика руска офанзива. Карактеристично је да је пробој фронта успео и поред мале густине артиљерије (20 — 25 оруђа на км фронта). То је постигнуто на тај начин што је дејство артиљерије рационално усмерено на најважније објекте одбране (рушење је примењено у ограниченој мери, а неутралисање у ширем обиму и првенствено против непријатељске пешадије) и што је артприпрема била релативно кратка (на правцу главног удара 6 — 8 часова). Осим тога, пробој је био олакшан и тиме што је извршен на фронту аустриских трупа чији је морал у том времену већ био поколебан.

У мају 1916 године Аустријанци су предузели на италијанском фронту офанзиву у Тренти на високопланинском земљишту, са густином од 30 оруђа на км фронта. Артприпрема, која је трајала три часа, била је веома ефикасна, али је пробој био заустављен због планинског земљишта и благовременог доласка италијанских резерви.

У току 1917 године Французи су организовали велику офанзиву на реци Ени, на ширини 35 км, са намером да потпуно пробију немачки фронт и прошире пробој у стратегиским размерама. Међутим, пошто су припреме трајале сувише дуго и без довољно конспиративности, Немци су још пре почетка напада привукли резерве. Осим тога, Французи су учинили грешку и у погледу употребе артиљерије. Наиме, и овде су предвидели дугу артприпрему (са густином од 140 оруђа на км фронта) са циљем да униште немачку одбрану како би пешадија могла брзо да избије на слободан простор. Међутим, због дуге артприпреме изненађење је било искључено, а пошто Французи још увек нису имали довољно брзометне тешке артиљерије (од 2.000 тешких оруђа употребљених у овој бици, било је 1.300 спорометних), морали су повећати трајање артприпреме на десет дана тако да је то била најдужа артприпрема у току Првог светског рата, те се и ова офанзива неуспешно завршила.

Ватрени вал, који је примењен у овој бици, извођен је круто, тј. тачно по унапред предвиђеном временском распореду, тако да је пешадија, која је заостала на многим местима иза ватреног вала, била заустављена у свом напредовању изненадном ватром дотле скривених немачких митраљеза. Тада се увидело да је потребна еластичнија организација ватреног вала и да пешадија мора имати у свом распореду довољан број лаких и брзопкретних артиљериских оруђа за уништење непријатељских митраљеза. Али, на реци Ени стечено је најважније искуство у томе што се дошло до закључка да се артприпрема мора скратити по сваку цену, јер је иначе свако изненађење немогуће. Пре свега, сматрало се да се гађања за рушење морају свести само на оне објекте које заиста треба рушити (а то су, углавном, препреке и јачи фортификациски објекти) и да онеспособљење живе силе треба постићи масовним неутралисањем помоћу отровних зрна (која су већ била у употреби од 1915), а не рушењем ровова. Англо-Французи су при томе рачунали и са тенковима, који ће им омогућити не само да скрате артприпрему, већ и да је сасвим изоставе. Први тенкови употребљени су још 1916 године, али у тако малом броју да нису могли изазвати битне промене у тактици артиљерије, све до пред крај 1917 године, када су се појавили у знатно већем броју.

У другој половини 1917 године Французи су извели неколико локалних напада карактеристичних по огромном учешћу артиљерије. То су биле тзв. „артиљериске битке“ чији је циљ био изнуравање и слабење офанзивне моћи немачке армије, а у исто време подизање опалог морала француске војске. Због тога су за објекте артиљериског дејства бирале густе концентрације немачке војске. Тако је, на пример, код Малмезона остварена густина од 188 оруђа на км фронта, а на дужни метар фронта избачено је 8.000 кг артиљериских зрна.

На италијанском фронту у току 1917 године учешће тешке артиљерије постепено је појачавано, јер мали калибри нису били ефикасни против

браниочевих објеката израђених у камену (нарочито кавернирани митраљески заклони).

24 октобра 1917 године, при пробоју италијанског фронта код Кобарида, Аустро-Немци су извршили артприпрему која је трајала 5—6 часова и у којој је неутралисање италијанске пешадије и артиљерије постигнуто масовном применом отровних зрна. У даљем току офанзиве, све до избијања у долину р. Таљамент, брдска артиљерија и рововска оруђа малог калибра (минобацачи) имали су главну улогу у подршци пешадије на планиском земљишту. Артприпрема у овој бици карактерише се краткотрајношћу и неутралисањем помоћу отровних зрна, док су гађања за рушење вршена, углавном, само против препрека и јачих фортификациских објеката. Оваква артприпрема била је карактеристична и за аустро-немачке офанзиве у 1918 години.

Трећи период рата (1918)

После изласка Русије из рата, Немци су највећи део својих снага груписали на Западном фронту и у првој половини 1918 предузели неколико врло јаких офанзива са стратeгиским циљем: тући Англо-Французе пре но што Американци стигну на Западни фронт.

У овим офанзивама тактика немачке артиљерије карактерише се великом густином артиљерије (100 — 125 оруђа на км фронта), великим процентом тешке артиљерије (40 — 60%), кратком, а врло јаким артприпремом, ватреним валом у подршци пешадије и спорошћу у премештању артиљерије по завршетку ватреног вала.

Артприпрема је трајала 3 — 5 часова и извођена је на велику дубину (први и други француски положај); неутралисање пешадије и артиљерије вршено је, углавном, отровним зрнима, а рушење је примењено против препрека, јачих митраљеских заклона и осматрачница.

Артподршка напада вршена је ватреним валом.¹⁾

По завршетку ватреног вала артиљериско обезбеђење даљег продирања пешадије у дубину могле су да врше само пратеће батерије, лака ро-

¹⁾ Основне карактеристике ватреног вала виде се из ниже наведеног документа (који се излаже у изводу).

„Инструкција о покретном баражу (ватрени вал) за XVIII немачку армију у офанзиви 21 марта 1918 године:

Бараж може парализовати непријатеља, али не и уништити.

Наша пешадија ће имати користи од овог баража само ако експлоатише ову ситуацију и тесно се веже уз бараж, без бојазни од неких парчади која могу долетети у њу.

Бараж врше све батерије сем оних које за времe напада имају специјалне задатке.

Покретни бараж помера се по хронометру. Водити рачуна о времену лета зрна. Регулисати часовнике.

Померање покретног баража: први скок лаких и тешких батерија 300 м, доцнији скокови 200 м за лаку артиљерију, а 400 м за тешку артиљерију.

После првог скока лака артиљерија гађа 3, а тешка артиљерија 2 минута; после следећих скокова лака артиљерија гађа 4, а тешка артиљерија 8 минута. Тешке батерије врше скокове увек за 1 минут раније од лаке артиљерије.

Дисциплина при извођењу баража: независно од регулисања баража по часовнику и знацима, артиљериски команданти и осматрачи који иду са пешадијом могу,

вовска оруђа (која су се кретала са пешадијом) и изванредно мали број батерија које нису учествовале у ватреном валу и које су извршиле премештање у току трајања ватреног вала (а из напред наведеног види се да је ватрени вал трајао дуго, тј. до крајњих граница домета). Сва остала артиљерија отпочинјала је тек тада са премештањем, тако да је пешадија могла да продире у дубину само са сразмерно slabим артотезбеђењем пратећих батерија.

У последњој немачкој офанзиви (15 јула 1918 године, „Друга битка на Марни“) Французи су благовремено сазнали о месту и почетку офанзиве и применили нов тактички поступак у одбрани — напустили су први положај (остављајући на њему само слабије снаге) и пренели тежиште одбране на други положај (групишући у његовој зони главне снаге и артиљерију). У овој бици француска артиљерија извршила је са великим успехом артиљериску противприпрему, која је отпочела на 10 минута пре почетка немачке артприпреме. Она је јаким концентрацијама ватре тукла немачку пешадију прикупљену за напад, артиљерију и средства која су била припремљена за прелаз р. Марне, а тежиште дејства артиљерије у противприпреми било је неутралисање непријатељске пешадије.

Од 18 јула 1918 године Савезници (Енглези, Французи и Американци) прешли су у офанзиву која је постепено захватила готово цео фронт и на крају довела до капитулације Немачке. У тим офанзивама у тактици савезничке артиљерије показало се:

— да је густина артиљерије износила 90 — 100 оруђа на км фронта и да је повећан проценат тешке артиљерије (нарочито брзометне) у односу на раније године;

— да је артприпрема била кратка, 5 — 6 часова, с тим што је тежиште артиљериског дејства у њој било неутралисање живе силе отровним зрнима и рушење препрека и јачих фортификациских објеката, а у случајевима кад су у нападу учествовали и тенкови, онда се артприпрема није вршила

према ситуацији и под личношћу одговорношћу, да унесу промене ако нађу да је то потребно.

Може се десити:

1. — Да је покретни бараж прешао извесне отпорне тачке и митраљеска места, а да их није неутралисао, тако да пешадија не може напредовати. Ако пратеће батерије и рововска оруђа нису довољни, онда осматрачи или артиљериски официри за везу морају на ове циљеве пренети гађање извесних батерија или дивизиона који учествују у баражу, извештавајући претходно команданта артиљерије. Ако се не прецизира трајање ових гађања, артиљерија ће вршити гађање док не добије сигнал „повећај даљину“. Тада ће она продужити бараж који је привремено заустављен (тј. враћен уназад).

2. — Да је пешадија већ прешла такве циљеве, а они још дају отпор. Тада ће против њих дејствовати пратеће батерије и рововска оруђа.

Покретни бараж никада не враћати уназад преко наше пешадије.

Време трајања покретног баража зависи од домета батерија које га врше. Пошто су наши ватрени положаји доста истурени унапред, бараж може бити вршен свуда преко другог непријатељског положаја.

Када овај бараж пређе положаје непријатељских батерија, онда ће му се придружити батерије које су дотле вршиле контрабатирање.

Батерије престају са гађањем по мери достизања граница домета и тада ће се, уместо покретног баража, вршити гађање само извесним батеријама“.

(напад X француске армије код Соасона 15 јула, напад IV енглеске армије код Мондидијеа 8 августа), или је била врло кратка — један час;

— да се подршка пешадије у нападу вршила ватреним валом који се од немачког разликовао у томе што су линије ватреног вала биле на мањем отстојању, тј. на 100 — 200 м и што се у извесним случајевима ватрени вал могао задржати и дуже времена на извесној линији него што је планирано;

— да није био решен проблем артобезбеђења борбе у дубини и да је поступак при томе, углавном, био исти као и код Немаца. Према томе, и код Савезника је долазило до застоја у нападу, али за разлику од Немаца, тенкови (који су дејствовали у непосредној сарадњи са пешадијом) су омогућавали бржи темпо продирања и тиме у извесној мери отклањали слабости артобезбеђења, тако да су застоји у нападу били краћи.

На Италијанском фронту тактика артиљерије била је слична тактици на Западном фронту с том разликом што се напад није могао изводити без артприпреме пошто није било тенкова. Карактеристично је да су Италијани 15 јуна 1918 године извршили успешну артиљерску противприпрему и тиме знатно утицали на резултат аустриске офанзиве која је отпочела тога дана у Тренти и на р. Пијави. Италијанска артиљерија ефикасно је неутралисала пешадију и артиљерију, покидала везе и рушила осматрачнице тако да су аустриске трупе биле изненађене и деморалисане још у почетку офанзиве, те су многи аустриски команданти веровали да су сами Италијани отпочели офанзиву.

Тактика артиљерије српске војске у Првом светском рату није разматрана у овом чланку, пошто она — због своје важности, нарочито за нас — заслужује да се детаљније обради у посебном чланку. Зато ћемо овде, целине ради, изнети само њене основне карактеристичне црте.

Основа црта тактике артиљерије српске војске у првом периоду рата, тј. у току 1914 и 1915 године, када је српска војска водила рат маневарског карактера против непријатеља, који је био бројно и технички јачи, била је: подршка напада, односно одбране пешадије неутралисањем оних циљева који непосредно утичу на дејство пешадије. Другим речима, тежиште дејства српске артиљерије било је усмерено на непријатељску пешадију и њена ватрена средства.

Иако је у другом, позицијском периоду рата на Солунском фронту од 1916 — 1918 године, српска артиљерија била под знатним утицајем француске тактике тако да је од ње примила основне принципе употребе артиљерије и методе гађања, она их је, ипак, модифицирала у извесној мери с обзиром на своја искуства, планински карактер земљишта и материјална средства (која су била много скромнија него на Западном фронту). Утицај француске тактике највише је дошао до изражаја у артприпреми за пробој Солунског фронта (14 септембра 1918 године), која је трајала 22 часа и у којој је на правцу главног удара остварена густина од 42 оруђа на км фронта.

Закључак

У току Првог светског рата тактика артиљерије претрпела је знатне промене, које су дошле као последица развоја технике и услова створених другим позицијским радовањем.

Улога артиљерије, као главне ватрене снаге, порасла је. Позициско радовање нарочито је истакло улогу тешке артиљерије у пробоју утврђеног фронта. Међутим, због потребе да се брзо савладају непријатељска ватрена средства (нарочито митраљези), која коче покрет пешадије и која изненада отварају ватру, појачана је улога пратеће артиљерије, тј. такве лакопокретљиве артиљерије која може непосредно пратити пешадију и тренутно отварају ватру. Како пољска артиљерија није била подесна да се брзо креће у борбеном поретку пешадије, тим пре што није била у њеном органском саставу, дошло се до закључка да у органски састав пешадије треба увести артиљериска оруђа малог калибра и мале тежине, као што су били топови 37 мм и лаки минобацачи. Сем тога, била је потребна и јака општа артиљериска резерва са оруђима свих калибара, која је имала основни задатак да ојачава јединице на тежишту битке.

Основни задаци артиљерије били су: припремање и подржавање напада пешадије, односно успоравање и заустављање непријатељског напада и подржавање сопствених противнапада. Ако су у нападу учествовали тенкови, онда је артприпрема отпадала или се знатно скраћивала.

Основни циљ артприпреме био је да се непријатељ онеспособи у толикој мери да пешадија може брзо да пробије његову одбрану. Да би се постигло изненађење, артприпрема је морала да буде краћа (неколико часова), а да би се у тако кратком времену сломио непријатељски отпор, било је потребно да се оствари знатна густина артиљерије (око 100 оруђа), да се утроше велике количине муниције и примени неутралисање у већој мери него рушење.

Сматрало се да подршку напада пешадије треба вршити еластичним ватреним валом који би се померао по захтеву пешадије.

Премештање артиљерије по завршетку ватреног вала требало је убрзати, а исто тако и њену припрему за гађање са нових ватрених положаја — све са циљем да не дође до застоја у нападу. За артобезбеђење пешадије по завршетку ватреног вала требало је користити у пуној мери пратећу артиљерију и минобацаче.

У одбрани артиљерија је имала задатак да у првом реду заустави и сломи непријатељску пешадију, примењујући у том циљу непокретну закречну ватру и концентрације ватре по непријатељским резервама.

Ако би бранилац сазнао место и почетак непријатељског напада, требало је извршити артиљериску противприпрему кад год то остала ситуација дозвољава, и то непосредно пред почетак непријатељске артприпреме. Артиљериска противприпрема имала је за циљ да растроји или барем ослаби непријатељски напад у самом почетку са тежиштем на неутралисању непријатеља прикупљеног за напад.

Контрабатирање је било један од основних задатака артиљерије и требало га је вршити у зависности од ситуације, у већем или мањем обиму. У нападу је контрабатирање имало нарочити значај, јер се онеспособљавањем браниоцеле артиљерије знатно олакшавао и убрзавао напад.

Појава тенкова наметнула је артиљерији нов задатак — борбу против тенкова. Иако у Првом светском рату није било специјалне противтенковске артиљерије, ипак се сматрало да ће у будућности артиљерија, у вези са уса-

вршавањем тенкова, морати да има специјална оруђа и специјалну муницију за тај задатак.

Масовна употреба артиљерије, нарочито у нападу, захтевала је рационално груписање и посебну организацију командовања. Ради извршења одређених задатака у борби, формиране су артиљериске групе — у дивизији групе за непосредну подршку пешадије — за сваки пук (садашњи ПАГ) и група за заједничко дејство (садашњи ДАГ) у корпусу — групу корпусне артиљерије, а у армији — групу армиске артиљерије. У циљу рационалне употребе артиљерије и њене ватре тежило се сасређеном командовању, јер се на тај начин најбоље искоришћавала артиљериска ватра и омогућавала њена концентрација на тежишту борбе. Најзад, ефикасност артиљериске ватре зависила је од претходних техничких и тактичких мера (припрема) и правилности планирања.

У совјетској војној литератури, после Другог светског рата, наводи се како је Совјетска армија прва пронашла и применила ватрени вал и систем артнапада (артобезбеђења напада).

Међутим, из наведених историских података јасно се види да су и ватрени вал и артнапад остварени и широко примењени још у Првом светском рату, с тим што тада решење проблема артобезбеђења борбе у дубини није могло бити остварено у потпуности, већ само делимично зато што тада нису постојали одговарајући материјални услови.

Према томе, изнета совјетска схватања само су покушај да се у том погледу фалсификује историја и да се покаже „приоритет“ Совјетске армије и у тактици артиљерије.
